

Nikica Barić
Ivan Brigović
Zaviša Kačić
Ante Nazor
Mira Racić
Zrinka Racić

Povijest 8

Udžbenik iz povijesti za osmi razred osnovne škole

3. izdanje

2023.

Nakladnik

ALFA d. d. Zagreb

Nova Ves 23a

Za nakladnika

Ivan Petric

Direktorica nakladništva

mr. sc. Daniela Novoselić

Urednici za Povijest

dr. sc. Ante Birin

Tomislav Šarlija, prof.

Izvršna urednica za Povijest

Božana Sliško, prof.

Recenzija

dr. sc. Zlatko Begonja

Anita Hršak, prof.

Jasenska Štimac, prof.

Lektura

Josip Hadrović

Korektura

Kristina Ferenčina

Likovno i grafičko oblikovanje

Zo Dizajn Zorica Adamović

Nikolina Burić

Izrada zemljovida

Tri dva jedan d.o.o.

Ilustracija

Marina Čurković, prof.

Fotografija

wikipedia.com, siscia.hr, shutterstock.com, arhiva Alfe, arhiva Glasa koncila, arhiva JUSP Jasenovac, arhiva Udruge 7. gardijske brigade, arhiva IPD brigade Rama, Bundesarchiv, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (HMDCDR), Hrvatski povijesni muzej, Božo Biškupić, Stanko Ferić, Željko Gašparović, Toni Hnojčik, Goran Jurić, Gordan Laušić, Krešimir Šarlija, Dionizije Šebetovsky, Nikola Štambak

Digitalno izdanje

Alfa d. d.

Mozaik Education Ltd.

Tisak

Tiskara Zrinski d. o. o.

Udžbenik je uvršten u Katalog odobrenih udžbenika rješenjem Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske:

KLASA: **UP/I-602-09/21-03/00038**, URBROJ: **533-06-21-0002**, od **20. svibnja 2021. godine**.

CIP zapis dostupan je u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem **001161539**.

OPSEG PAPIRNATOG IZDANJA	MASA PAPIRNATOG IZDANJA	KNJIŽNI FORMAT
244 str.	505 g	265 mm (v) x 210 mm (š)

Digitalno izdanje dostupno je na internetskoj adresi **hr.mozaweb.com** ili putem aplikacije **mozaBook** za pametne uređaje s operativnim sustavima Android i iOS.

©Alfa

Ova knjiga, ni bilo koji njezin dio, ne smije se umnožavati ni na bilo koji način reproducirati bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Mozaik Education Ltd. zadržava intelektualno vlasništvo i sva autorska prava za komercijalne nazive *mozaBook*, *mozaWeb*, digitalne proizvode, sadržaje i usluge proizvedene neovisno o nakladniku Alfa d. d.

Draga učenice, dragi učenice!

Vrijeme leti ili kako bi rekli stari Rimljani – *tempus fugit*, a vrijeme kao da je zaista proletjelo dvadesetim stoljećem. Dva svjetska rata, građanski ratovi, gospodarske i političke krize, holokaust, nestanak velikih carstava i nastanak novih država, epidemije i pandemije, migracije stanovništva i migrantske krize, ubrzani tehnološki i tehnički napredak u svim područjima ljudskoga života, istraživanje svemira, borba za ljudska prava, poboljšanje uvjeta života, ali i veliki nerazmjer između bogatih i siromašnih, obilježili su prošlo, ali i početak novoga stoljeća.

Proučavajući udžbenik **Povijest 8**, na zanimljiv ćeš se i suvremen način upoznati upravo s tim događajima, ali i događajima koji su obilježili hrvatsku povijest 20. stoljeća, a među njima bismo posebno željeli istaknuti razdoblje Domovinskoga rata – prekretnicu hrvatske moderne povijesti i početak samostalne i suvremene Hrvatske.

Neki događaji iz hrvatske prošlosti i danas su teme rasprava i nesuglasica. Ti ne dopusti da te tvoja prošlost opterećuje – na nju budi ponosan, ali i sposoban o povijesnim događajima kritički promišljati i argumentirano raspravljati, a u tome će ti pomoći redovito učenje. Budi slobodan propitkivati i istraživati, samostalno zaključuj i iznosi svoje mišljenje o povijesnim osobama, njihovim postupcima i povijesnim događajima.

Digitalnu inačicu udžbenika potraži na platformi **mozaBook**, a zanimljivosti i sadržaji koji se na njoj nalaze obogatit će i osuvremeniti tvoj način učenja i istraživanja o prošlosti.

U osmom razredu želimo ti mnogo uspjeha i nadamo se da ćeš nova znanja stjecati sa zanimanjem. Ne dopusti da te neznanje ograničava!

Tvoji autori

Uvod u nastavnu jedinicu (lekciju)

Na početku svake lekcije nalazi se kratak uvod koji će te upoznati sa sadržajem onoga što ćeš učiti ili će te preko nekog povijesnog teksta motivirati za daljnje čitanje tekstova u lekciji.

Zemljovidi

Udžbenik je opremljen zemljovidima. Oni će ti omogućiti lakšu navigaciju prostorima na kojima su se događali pojedini povijesni događaji i procesi.

Pitanja i zadatci

Ispod svakog odjeljka nalaze se pitanja vezana uz taj odjeljak. Uz pomoć pitanja i zadataka ponovit ćeš nastavne sadržaje pojedinog odjeljka.

Središnji tekst udžbenika

Podijeljen je na kraće odjeljke (najčešće četiri) i sadrži glavninu nastavnih sadržaja koji će ti pomoći na tvom putu kroz prošlost.

ATLAS | Str. 143.

Ikona za atlas

Ova ikona upućuje na dodatne zemljovide, koji se nalaze u Školskom povijesnom atlasu. Oni će ti pružiti dodatne informacije o obrađivanim temama, koje nisu stale na zemljovide u udžbeniku.

GLAS PROŠLOSTI

Povijesni izvori (vrela)

Svaka lekcija sadrži dva (ponegdje tri) pisana povijesna izvora. Oni oslikavaju pojedine dijelove glavnog teksta ili daju dodatne informacije kojih nema u tekstu. Ispod svakog povijesnog izvora su pitanja i zadatci vezani uz sam izvor.

Ponovimo

Skupina rubrika na kraju lekcije (Ponovimo, Istraži, Projektni zadatak i Znam, mogu, hoću!) nudi zanimljiv način ponavljanja nastavnih sadržaja putem grafičkog prikaza, ali ti ujedno daje i prijedloge za samostalno istraživanje te samovrednovanje naučenog.

PONOVIMO!

Slikovni materijali

Udžbenik je bogato opremljen slikovnim materijalima. Pored svake slike nalazi se njezin potpis (objašnjenje) i pitanje vezano uz sliku. Pitanja pored slika često te potiču na dodatno istraživanje te na samostalno zaključivanje.

SADRŽAJ

I.

IZAZOVI MEĐURAČA

1. VERSAJSKI POREDAK I NOVONASTALO STANJE U EUROPI I SVIJETU.

HRVATSKA I HRVATI U PRVOJ JUGOSLAVENSKOJ DRŽAVI

Posljedice Prvog svjetskog rata	10
Pobjednici i poraženi – versajski poredak	15
Hrvatske zemlje u Kraljevstvu SHS	20
Stjepan Radić i njegova politička opcija	26
Diktatura kralja Aleksandra (Šestosiječanjska diktatura)	30
Hrvatsko pitanje – Banovina Hrvatska	35

2. DRUŠTVENI RAZVOJ U MEĐURATNOM RAZDOBLJU U HRVATSKOJ I SVIJETU: PARLAMENTARIZAM, DEMOKRACIJA I TOTALITARNI SUSTAVI

Dva različita oblika vlasti	41
Komunistički režim i nasilje u SSSR-u	46
Fašistički režim u Italiji	51
Nacionalsocijalizam – njemački totalitarni režim	55

3. GOSPODARSKI UČINCI VELIKE SVJETSKE GOSPODARSKE KRIZE

SAD i Velika gospodarska kriza	59
--------------------------------	----

4. PROMJENE U DRUŠTVU IZMEĐU DVA RATA

64

5. ZNANOST I TEHNOLOGIJA U MEĐURATNOM RAZDOBLJU

69

II.

DRUGI SVJETSKI RAT

6. DRUGI SVJETSKI RAT U SVIJETU, EUROPI I HRVATSKOJ

Uzroci Drugog svjetskog rata	78
Drugi svjetski rat: sile Osovine u naletu	84
Drugi svjetski rat: prijelomne godine (1942./1943.)	92
Drugi svjetski rat: završno razdoblje	97
Nezavisna Država Hrvatska	106
Partizanski pokret	111

7. RASNI, VJERSKI, NACIONALNI, POLITIČKI I IDEOLOŠKI PROGONI I STRADANJA. HOLOKAUST I DRUGI ZLOČINI PROTIV ČOVJEČNOSTI

Holokaust	116
Rasni, vjerski, nacionalni i ideološki progoni i zločini	123

8. ZNANOST I TEHNOLOGIJA U VRIJEME DRUGOG SVJETSKOG RATA

130

III.

SVIJET I HRVATSKA U HLADNOM RATU

9. BLOKOVSKA PODJELA SVIJETA I HLADNI RAT. HRVATSKA U DRUGOJ JUGOSLAVENSKOJ DRŽAVI	
Svijet po završetku Drugog svjetskog rata	138
Hrvatska u socijalističkoj Jugoslaviji	144
Hrvatsko proljeće	150
10. GOSPODARSKE RAZLIKE I POSLJEDICE BLOKOVSKI PODIJELJENOG SVIJETA	
Društveni, gospodarski i politički razvoj Istoka i Zapada	155
11. HRVATSKA U PRVOJ I DRUGOJ JUGOSLAVENSKOJ DRŽAVI – GOSPODARSKI RAZVOJ	
Od kapitalizma do radničkog samoupravljanja	159
12. ZNANOST, TEHNOLOGIJA I MEDIJI U DRUGOJ POLOVINI 20. STOLJEĆA	163
13. NESTANAK KOLONIJALNIH CARSTAVA	
Dekolonizacija - osamostaljenje kolonija	169
Izazovi postkolonijalnog svijeta	173
14. DRUŠTVENA PREVIRANJA, POKRETI ZA LJUDSKA, GRAĐANSKA I RADNIČKA PRAVA U DRUGOJ POLOVINI 20. STOLJEĆA	
Pokreti za ljudska i građanska prava	177

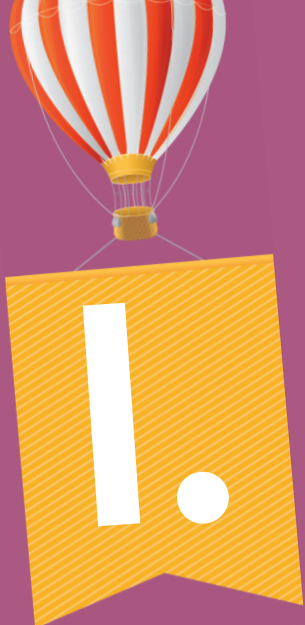

IV.

SVIJET I HRVATSKA NAKON HLADNOG RATA

15. SLOM KOMUNIZMA U EUROPI I SLOM SFRJ. STVARANJE SAMOSTALNE REPUBLIKE HRVATSKE. EUROPSKE I EUROATLANTSKE INTEGRACIJE	
Kraj hladnog rata – slom komunizma u Istočnoj Europi	184
Jugoslavenska kriza i uvođenje višestranačja	189
Osamostaljenje i međunarodno priznanje Hrvatske	193
Europska unija od nastanka do danas. Hrvatska u Europskoj uniji (EU)	197
16. DOMOVINSKI RAT 1991. – 1995.	
Velikosrpska agresija na Republiku Hrvatsku	201
Obrana Hrvatske od velikosrpske i crnogorske agresije	206
Oslobodilačke operacije Hrvatske vojske	212
Operacija Oluja. Mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja	217
Rat u Bosni i Hercegovini	223
17. STRADANJA STANOVNIŠTVA I RATNA RAZARANJA TIJEKOM DOMOVINSKOG RATA	
Strahote rata	228
18. UMJETNOST, RELIGIJA, KULTURA I SPORT U 20. I 21. STOLJEĆU	234
19. SVIJET U 21. STOLJEĆU	
Globalno selo	240

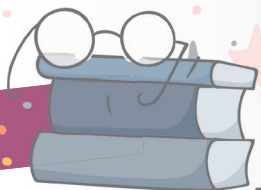

IZAZOVI MEĐURAČA

NAUČIT ĆEŠ...

DRUŠTVO

- opisati promjene u društvu između dvaju svjetskih ratova
- usporediti utjecaj demokratskih i totalitarnih društava na život pojedinca i društvenih skupina u razdoblju između dvaju svjetskih ratova

EKONOMIJA

- objasniti razloge Velike gospodarske krize i njezine posljedice u svijetu, Europi i Hrvatskoj

ZNANOST I TEHNOLOGIJA

- opisati razvoj tehnoloških dostignuća koja su promijenila svakodnevni život ljudi u 20. stoljeću i zloupotrebu znanosti u političke i ratne svrhe

POLITIKA

- analizirati utjecaj ratova i revolucija na preobrazbu državnog uređenja u 20. stoljeću

FILOZOFSKO-RELIGIJSKO-KULTURNO PODRUČJE

- opisati razvoj i utjecaj radija, televizije i filma u razdoblju između dvaju ratova

1934.

U atentatu u Marseillesu ubijen jugoslavenski kralj Aleksandar I. Karađorđević.

1933.

Nacisti osvajaju vlast u Njemačkoj.

1928.

U Beogradu izvršen atentat na hrvatske zastupnike u Narodnoj skupštini.

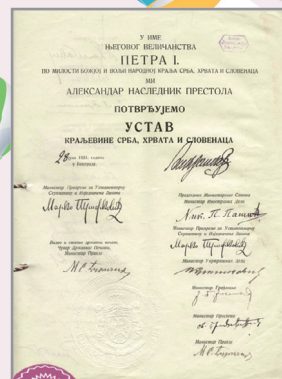

1927.

Snimljen *The Jazz Singer*, prvi zvučni film u povijesti.

1921.

Donesen Vidovdanski ustav koji je Kraljevinu SHS pretvorio u centralističku monarhiju.

1919.

Započela Versajska mirovna konferencija, na kojoj su glavnu riječ vodila velika četvorica.

1. VERSAJSKI POREDAK I NOVONASTALO STANJE U EUROPI I SVIJETU. HRVATSKA I HRVATI U PRVOJ JUGOSLAVENSKOJ DRŽAVI

Posljedice Prvog svjetskog rata

Tijekom prve dvije godine Prvog svjetskog rata zabilježeno je desetak tisuća slučajeva bolesti nazvane „rovovska stopala”. Bolest je izazivala gljivična infekcija uzrokovana mokrim, hladnim i nehygienjskim uvjetima unutar vojne obuče. Vojnici su satima stajali u blatu ili čak u vodi. Obuća je propuštala vlagu u čarape koje se nisu mogle često mijenjati. Vojnicima su većinom dodijeljena dva para čarapa, pa su u pismima kući često zahtijevali da im se pošalju čarape. Infekcija je mogla dovesti do gangrene, pa i amputacije stopala. Svjedoci nam pričaju: „Naređeno je da vojnici trljaju stopala ujutro i to uz svjedoka. U slučaju ‘rovovskog stopala’ mogli ste završiti na vojnom sudu. To nije bila zabava.”

1

Henry J. Glittenkamp: *Djevojka koju si ostavio za sobom*, naslovnica časopisa *The Masses*, listopad 1914. Američki karikaturist Henry J. Glittenkamp bio je redoviti suradnik američkog socijalističkog časopisa *The Masses*. Crtežom *Djevojka koju si ostavio za sobom*, objavljenim odmah nakon izbijanja Prvog svjetskog rata, navijestio je njegove konačne posljedice.

Promotri crtež. Kakve je posljedice rata predvidio autor crteža? U kojoj su se mjeri ostvarila njegova predviđanja?

RATNA RAZARANJA I STRADANJA

Prvi svjetski rat, zvan i **Veliki rat**, bio je najtragičniji ratni događaj u dotadašnjoj povijesti čovječanstva. Broj ranjenih, poginulih i umrlih te razaranja i gospodarske posljedice daleko su nadmašili sve dotadašnje sukobe. Tome su pridonijela mnoga **nova oružja**, poput strojnice, tenkova, bojnih otrova, podmornica i borbenih zrakoplova. Mnogi vojnici umirali su i nakon rata od posljedica ranjavanja i bolesti zadobivenih zbog dugotrajnog boravka u naplavljenim rovovima. S druge strane, milijuni civila, posebice djece, umrli su od pothranjenosti i najrazličitijih bolesti, poput tifusa, koji je odnio oko četiri milijuna ljudi. Naposljetku, u posljednjim mjesecima rata izbila je **pandemija španjolske gripe** koja je usmrtila između 25 i 50 milijuna ljudi. Posebice su stradala područja u blizini velikih bojišnica iz kojih je prisilno iseljen znatan broj ljudi. Velika preseljenja, uzrokovana promjenama političkih granica, nastavila su se i nakon rata. Oko pola milijuna Turaka napustilo je Grčku, a više od milijun Grka otišlo je iz Turske. S druge strane, nepregledne kolone Nijemaca napuštale su njemačka područja koja su nakon rata pripala Poljskoj.

Na koji su način ratna razaranja utjecala na demografska kretanja? Navedi zdravstvene probleme koji su tijekom rata i poraća utjecali na živote ljudi. Na zemljovidu pokaži tri primjera poslijeratnih migracija.

POJMOVNIK

- **pandemija** – širenje zarazne bolesti u širim geografskim razmjerima

DRŽAVE	POGINULI	RANJENI	ZAROBLJENI I NESTALI	UKUPNI GUBITCI
RUSIJA	1 700 000	4 950 000	2 500 000	9 150 000
VELIKA BRITANIJA	908 371	2 090 212	191 652	3 190 235
FRANCUSKA	1 357 800	4 266 000	537 000	6 160 800
ITALIJA	650 000	947 000	600 000	2 197 000
SAD	116 516	204 002	4500	323 018
NJEMAČKA	1 773 700	4 216 958	1 152 800	7 142 558
AUSTRO-UGARSKA	1 200 000	3 620 000	2 200 000	7 020 000
TURSKA	325 000	400 000	250 000	975 000
BUGARSKA	87 500	152 390	27 029	266 919

2

Žrtve Prvog svjetskog rata, grafički prikaz

Analiziraj prikazane podatke. Koja je država imala najveće gubitke? Promisli kako se to moglo odraziti na njezin razvoj nakon rata.

Izvor: <https://www.britannica.com/event/World-War-I/Killed-wounded-and-missing>

GLAS ZNANOSTI

O posljedicama pandemije španjolske gripe pročitaj sljedeći povijesni tekst:

Prema većini procjena od gripe je umrlo oko 50 milijuna ljudi, no neki smatraju da bi broj mogao biti još veći, čak do 100 milijuna. Dakle, stopa smrtnosti bila je oko 10 do 20 %. Najteže pogođena država bila je Indija, gdje je od posljedica bolesti umrlo čak 17 milijuna ljudi. Za usporedbu, u SAD-u je umrlo oko 600 000 ljudi (uključujući 57 000 vojnika), u Francuskoj i Njemačkoj po 400 000, u Japanu 390 000, u Brazilu 300 000, a u Ujedinjenom Kraljevstvu 175 000. Jedna od najgore pogođenih regija bila je Zapadna Samoa (tada pod Novim Zelandom) u kojoj je oboljelo čak 90 % stanovništva, a umrlo 30 % muškaraca, 22 % žena i 10 % djece.

<http://povijest.hr/drustvo/spanjolska-gripa-strahovita-epidemija-koja-je-odnijela-vise-zivota-od-prvog-svjetskog-rata/>

Razmisli zašto je stopa smrtnosti od španjolske gripe bila tako visoka. Na zemljovidu pokaži zemlje najteže pogođene epidemijom.

3

Odjel s oboljelima od španjolske gripe u američkoj vojnoj bolnici u Aix-les-Bains u Francuskoj, 1918.

Prema procjenama Ministarstva rata SAD-a epidemija španjolske gripe pogodila je najmanje četvrtinu američkih vojnika koji su se borili u Europi, odnosno više od njih milijun. Broj umrlih od gripe pritom je iznosio gotovo 30 000 vojnika.

Promotri fotografiju i opiši kako je izgledao smještaj bolesnika. Uočavaš li na koji su način zaštićeni bolesnici i medicinske sestre? Koriste li zaštitne maske? Raspravi u razredu o razlozima brzog širenja španjolske gripe.

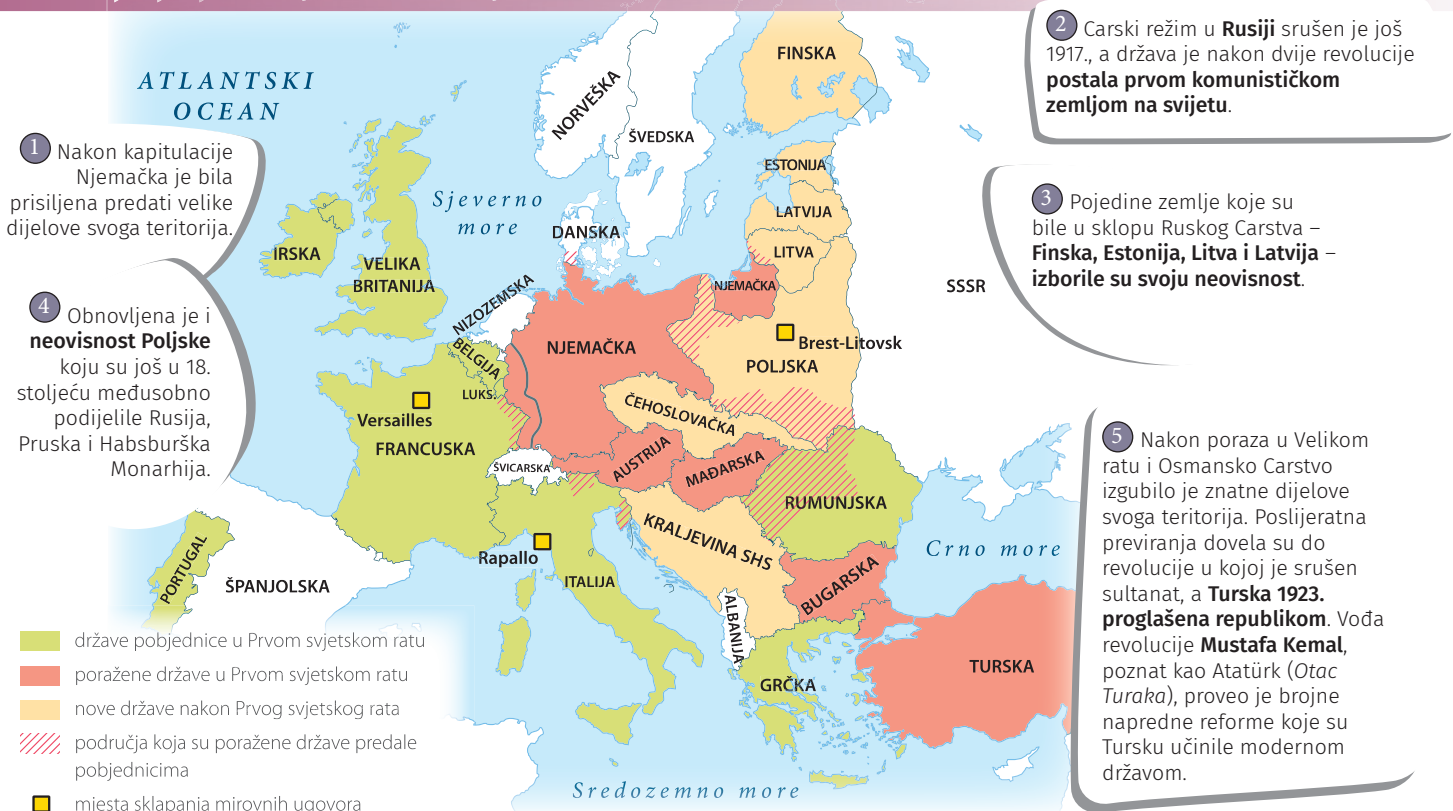

GOSPODARSKE POSLJEDICE RATA

Voditi rat svjetskih razmjera zahtijeva znatna materijalna sredstva, što državne blagajne i gospodarstva zaraćenih država dovodi u velike probleme. U Prvom svjetskom ratu europske su države mobilizirale više od 70 milijuna vojnika, koje je trebalo hraniti, odijevati i opskrbljivati potrebnim količinama oružja i streljiva. Velik dio industrije u zemljama zahvaćenim sukobom morao je prijeći na **ratnu proizvodnju** i napustiti svoje dotadašnje poslove. Kako je rat odmicao, zaraćene zemlje sve su ga teže i teže financirale, a njegov završetak dočekale su gospodarski potpuno iscrpljene. Unatoč broju od oko 100 000 poginulih i znatnim ratnim troškovima, **SAD** je završetak rata dočekao kao **vodeća svjetska gospodarska sila**. Povratak s ratne na mirnodopsku proizvodnju bio je iznimno težak te nije tekao brzo. Milijuni razvojačenih muškaraca nakon povratka s bojišnice nisu mogli naći posao pa je njihovo ponovno uključivanje u svakodnevni život bilo još teže. Ogromna sredstva trebalo je izdvojiti i za **obnovu ratom razrušenih područja**. Dok je u Njemačkoj padala vrijednost novca, a cijene rastle (inflacija), u nizu drugih država zabilježen je suprotan proces. Tamo su cijene proizvoda padale, što je u konačnici dovelo do propasti mnogih poduzeća i rasta nezaposlenosti. Poslijeratnom su gospodarskom krizom najsnažnije bile pogođene Italija i Njemačka.

Objasni na koji je način rat utjecao na gospodarstva zaraćenih država. Kako objašnjavaš činjenicu da je SAD nakon rata postao vodeća gospodarska sila u svijetu?

Nova politička karta Europe

Raspad Austro-Ugarske

1 Za razliku od Njemačke, Rusije i Turske koje su nastavile postojati u drukčijem državnom i društvenom uređenju, Austro-Ugarska se u potpunosti raspala. Na njenom teritoriju nastale su četiri nove države.

2 Na području naseljenom njemačkim stanovništvom proglašena je Republika Njemačka Austrija, kasnije preimenovana u Austriju.

4 Česi i Slovaci ujedinili su se u **Čehoslovačku Republiku**.

3 Istočno od Austrije formirala se neovisna Mađarska, koja je pretrpjela velike teritorijalne gubitke ostavši bez Slovačke i dijelova Transilvanije koji su pripali Rumunjskoj.

5 Od teritorija bivše Monarhije nastanjenih Južnim Slavenima nastala je **Država Slovenaca, Hrvata i Srba**. Ona će se već nakon mjesec dana postojanja sjediniti s Kraljevinom Srbijom u Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

Razmisli zašto se Austro-Ugarska raspala, a nije kao ostala tri velika carstva samo promijenila svoje državno uređenje. Postoji li i danas Čehoslovačka Republika? Na zemljovidu pokaži države nastale raspadom Austro-Ugarske.

GLAS ZNANOSTI

Pročitaj kako je raspad Austro-Ugarske opisao povjesničar Josip Horvat.

Habsburško Carstvo tada više nije postojalo. Posljednjih dana listopada 1918. od njega je preostao još jedino Karlo Habsburški. Gotovo zaboravljen, još je sjedio u Schönbrunnu usred mrtve tišine. Razišli su se i dvorska straža i gardisti, zajedno s poslugom. Neku tobožnju stražu držali su dječaci nekadašnje Vojne akademije. Velike šenbrunske dvorane bile su puste i mračne. Još 17. kolovoza „vitezovi reda Marije Terezije“, okupljeni na svečanosti povodom careva rođendana, izvlačili su sablje i prisizali na vjernost do posljednje kapi krvi. Sada je sve izgubilo svako značenje. Nije bilo ni generala, ni plemstva, ni svećenstva. Samo su u tzv. „dvorani gobelina“ otkucavali stari barokni satovi čije je odbijanje vjerojatno slušao još Napoleon I. kada je tu kratko vrijeme stolovao. Tu je Karlo prvih dana novembra 1918. još uvijek mislio da mora izdavati naloge, ali njih nitko nije slušao. Sve je bilo svršeno.

Josip Horvat, *Prvi svjetski rat, panorama zbivanja 1914. – 1918.* (Zagreb: Stvarnost, 1967.), 128.

Razmisli zašto takav ugođaj prevladava u dvorcu Schönbrunnu. Objasni rečenicu: „Sada je sve izgubilo svako značenje.“

PONOVIMO!

POSLEDICE PRVOG SVJETSKOG RATA

desetci milijuna poginulih, ranjenih i umrlih

velike migracije, razaranja

pandemija – španjolska gripa

gospodarska kriza

ISTRAŽI!

1. Pročitaj tekst koji govori o širenju španjolske gripe na mrežnoj stranici:
<https://povijest.hr/drustvo/spanjolska-gripa-strahovita-epidemija-koja-je-odnijela-vise-zivota-od-prvog-svjetskog-rata/>

ZNAM, MOGU, HOĆU!

- navesti negativne posljedice Prvog svjetskog rata
- opisati pojavu i širenje španjolske gripe
- objasniti ratna razaranja koja je prouzročio Prvi svjetski rat
- navesti gospodarske posljedice Prvog svjetskog rata
- na zemljovidu pokazati četiri carstva koja prestaju postojati nakon Prvog svjetskog rata
- izraditi zemljovid i na njemu označiti nove države koje nastaju nakon Prvog svjetskog rata

NOVI ZEMLJOVID EUROPE

nestanak četiri carstva

Rusko Carstvo

Njemačko Carstvo

Osmansko Carstvo

Austro-Ugarska Monarhija

nastanak novih država

Izradi tablicu u kojoj ćeš prikazati: *simptome španjolske gripe, mjere zaštite, broj žrtava i posljedice za društvo*. Svoja saznanja prezentiraj ostalim učenicima.

2. Pomoću teksta iz 1. zadatka izradi umnu mapu o epidemiji španjolske gripe u Hrvatskoj.

RB str. 6. - 8.

PROJEKTNI ZADATAK

1. Izradi zemljovid na kojem ćeš označiti nove države nastale u Europi raspadom velikih prijeratnih carstava. Odaberi jednu od tih država te izradi prezentaciju o njezinoj povijesti između dva svjetska rata. U svome radu obrati pozornost na važne događaje i osobe iz njezine međuratne prošlosti. U prezentaciji navedi korištenu literaturu i izvore.

Pobjednici i poraženi – versajski poredak

Savezničke i ostale pridružene vlade potvrđuju, a Njemačka prihvaća, odgovornost Njemačke i njezinih saveznika za sve gubitke i štete koje je prouzročila državama Antante i njihovim državljanima, a koje su posljedica rata nametnutog agresijom Njemačke i njezinih saveznika.

Članak 231. Mirovnog ugovora u Versaillesu, tzv. klauzula o krivnji za rat,
<https://www.scribd.com/document/341686925/Versajski-mirovni-ugovor-pdf>

WILSONOVIH ČETRNAEST TOČKA

Dok su ratni sukobi još bili u punom jeku, **američki predsjednik Thomas Woodrow Wilson** podnio je američkom Kongresu svoj **program o poslijeratnom preuređenju Europe i svijeta**. Prema broju programskih točaka taj je dokument nazvan **Četrnaest točaka**, a predstavljen je 8. siječnja 1918. godine. U njemu se Wilson zalagao za prava manjih država, za mirovne ugovore koji bi bili pravedni za sve te za mirno rješavanje budućih sporova. Neke od 14 točaka govore o općim svjetskim problemima, dok se druge odnose na konkretne države. Ovo su neke od najznačajnijih točaka:

1. Ugovori o miru trebaju se sklopiti javno, a nakon toga ne smije biti nikakvih tajnih sporazuma.
2. Jamčenje slobodne pomorske plovidbe izvan teritorijalnih voda u miru i ratu.
3. Dokidanje svih gospodarskih prepreka.
4. Smanjiti naoružanje svih država na najmanju mjeru potrebnu za sigurnost zemlje.
10. Puna sloboda za autonoman razvoj naroda Austro-Ugarske.
14. Osnivanje Općeg društva naroda, koje će pružiti uzajamno jamstvo za političku i teritorijalnu nezavisnost i malim i velikim državama.

Koju od Wilsonovih Četrnaest točaka smatraš osobito značajnom za hrvatski narod? Zašto? Nalaziš li među navedenim točkama neku koja nikada nije ostvarena? Što misliš, zašto je hrvatski političar Vladko Maček nazivao Thomasa Woodrowa Wilsona „velikim idealistom“?

Frank Graham Coates: Službeni predsjednički portret Woodrowa Wilsona, 1913.

Prema mišljenju povjesničara, Woodrow Wilson bio je jedan od boljih američkih predsjednika. Neki ga smatraju *prvim državnikom svjetskog stava* koji je govorio ne samo protiv europskog imperijalizma nego i protiv novijeg oblika ekonomske prevlasti koji se ponekad opisuje kao *neformalni imperijalizam*.

Istraži kada se i zašto Woodrow Wilson povukao iz politike. Za svoj doprinos u osnivanju Lige naroda dobio je Nobelovu nagradu. Saznaj za koje je područje dobio Nobelovu nagradu.

2

Burt Randolph Thomas: Predstava europskih beba, 1919.

Karikatura prikazuje američkog predsjednika Wilsona kao sudca koji treba odlučiti koje je dijete najljepše.

Analiziraj karikaturu i način na koji su na njoj prikazani predstavnici europskih država. Zaključi zašto je autor karikature predstavnike europskih država prikazao baš tako.

MIROVNI UGOVORI

David Lloyd George
premijer
Velike
Britanije

Georges
Clemenceau
premijer
Francuske

Woodrow
Wilson
predsjednik
SAD-a

Vittorio
Emanuele
Orlando
premijer Italije

3

„Velika četvorica“ na mirovnoj konferenciji u Parizu, 27. svibnja 1919.

Zbog svoje istaknute uloge na mirovnoj konferenciji u Parizu ovi su državni sili pobjednice često nazivani i „velika četvorica“. Njihova uloga na samoj konferenciji nije bila jednaka: neki su imali veću, a neki manju ulogu.

Istraži koji je državnik od „velike četvorice“ bio najviše razočaran prijedlogom predsjednika Wilsona te je privremeno napustio rad konferencije. Komentiraj njegov potez.

William Orpen: Potpisivanje Mira u Dvorani ogledala u Versaillesu, 1919.

Promotri sliku. Prepoznaješ li neke od državnika i znaš li iz kojih država potječu? Koje osobe zauzimaju središnje mjesto na slici? Zaključi koju državu predstavlja čovjek koji sjedi okrenut leđima. Komentiraj njegovo držanje.

4

Već u siječnju 1919. godine započela je **mirovna konferencija** koja je trebala urediti odnose u poslijeratnom svijetu. Najznačajnije rasprave održane su u dvorcu Versaillesu pa je se uglavnom naziva **Versajskom konferencijom**, a odnose koji su na njoj utemeljeni **versajskim poretkom**. Vodeću ulogu na Konferenciji imali su predstavnici Francuske, Italije, Velike Britanije i SAD-a, koje nazivamo i „**velikom četvoricom**“. Rasprave su bile tajne, a u njima nisu sudjelovale poražene zemlje koje su bile pozivane samo na potpisivanje ugovora. Ugovori su najvećim dijelom udovoljili zahtjevima zemalja pobjednica. Vođeni različitim interesima, njihovi stavovi često nisu bili jedinstveni, što se moglo vidjeti i po pitanju kažnjavanja poraženih zemalja. Francuska je tako težila njihovom strogo kažnjavanju, dok se Velika Britanija zalagala za umjerenije kazne. Naposljetku je prevladalo francusko stajalište koje će u poraženim zemljama uzrokovati veliko nezadovoljstvo i posijati sjeme novih sukoba. **Nezadovoljne sporazumima i versajskim poretkom** bile su i neke zemlje pobjednice, posebice **Italija i Japan**, koje su smatrale da su dobile premalo. One će se zajedno s poraženima zalagati za izmjenu (reviziju) sporazuma, stoga ih nazivamo **revizionističkim državama**.

Tko su bila „velika četvorica“? Navedi zemlje koje nazivamo revizionističkima. Što revizionističke države žele i zašto? Objasni kako su odredbe Versajske mirovne konferencije utjecale na buduća svjetska zbivanja.

SPORAZUM S NJEMAČKOM

Mirovni sporazumi sklapani su sa svakom poraženom zemljom posebno, a najznačajniji je bio onaj sklopljen s Njemačkom. Proglašena glavnim i jedinim krivcem za rat, **Njemačka je bila drastično kažnjena**. Oduzeta su joj znatna područja u Europi, svi kolonijalni posjedi i čitava trgovačka i ratna mornarica. Smjela je imati samo 119 000 i to lako naoružanih vojnika. Područje između rijeke Rajne i zapadne njemačke granice moralo je biti demilitarizirano, što znači da Njemačka u njemu nije smjela držati vojnike. Industrijski bogato sarsko područje dospjelo je pod kontrolu Lige naroda. Nametnuto joj je i plaćanje tako velikih ratnih odšteta (reparacija) da ih urušeno njemačko gospodarstvo jednostavno nije moglo isplaćivati. Sve to utrlo je put dolasku nacista na vlast i gurnulo svijet prema Drugom svjetskom ratu.

Protumači odredbe mirovnog ugovora vezane uz Njemačku.

VERSAJSKI MIROVNI UGOVOR:

TERITORIJALNE PROMJENE

NJEMAČKA

- vraća Alsace i Lorraine Francuskoj
- demilitarizacija Rajnske oblasti
- gubi kolonijalne posjede

AUSTRO-UGARSKA

- raspada se na više država

VOJNE PROMJENE

- postavljena su ograničenja za veličinu njemačke vojske
- Njemačkoj su zabranjeni uvoz i proizvodnja oružja i ratne opreme

LIGA NARODA

- međunarodna mirovna organizacija
- poražene nacije u početku nisu mogle biti članice

5

Glavne odredbe Versajskog ugovora, grafički prikaz

Pročitaj glavne odredbe Versajskog ugovora i izdvoji odredbe za koje smatraš da nisu u skladu s Wilsonovih Četrnaest točaka. Prema odredbama ocijeni kakve su bile posljedice Versajskog ugovora za države koje su poražene u Prvom svjetskom ratu.

GLAS ZNANOSTI

Velika Britanija i Francuska imale su različita stajališta na Versajskoj mirovnoj konferenciji. O tome pročitaj sljedeći povijesni izvor:

Između pobjedničkih država Antante, osobito između Francuske i Velike Britanije nije bilo jedinstvenog gledišta u pogledu rada konferencije. Francuska je željela osigurati prevlast u Europi i što više oslabiti Njemačku, kako je ova više nikada ne bi mogla ugroziti, pa je zato inzistirala na tome da njemačka granica bude na Rajni i da se Njemačkoj nametnu što teže ratne reparacije. U isto vrijeme, Engleska je polagala težište na uništenju njemačkog kolonijalnog imperija i osiguranje vlastitog gospodstva na moru. Što se tiče Njemačke, smatrala da je ne bi trebalo suviše oslabiti, jer bi ona, ostane li dovoljno jaka, mogla pridonijeti osiguranju Europe od Sovjetske Rusije i održavati ravnotežu s Francuskom.

Povijest svijeta: od početka do danas (Zagreb: Naprijed, 1990.), 620.

Objasni razliku između francuskih i britanskih stajališta na Konferenciji. Ima li logike u činjenici da su francuski stavovi bili znatno žešći? Razmisli kakvu prijetnju za Europu Velika Britanija vidi u SSSR-u.

GLAS ZNANOSTI

Pročitaj kako je stvaran versajski poredak:

Konferencijom je dominirala tzv. Velika četvorica (Big Four): Thomas Woodrow Wilson za SAD, Georges Clemenceau za Francusku, David Lloyd George za Veliku Britaniju i Vittorio Orlando za Italiju. Kada su se rješavala pitanja Dalekog istoka, Velikoj je četvorici priključen i peti član, predstavnik Japana (Nobuaki Makino). Velika četvorica sastajala se iza zatvorenih vrata i svoje je odluke nametala plenumu konferencije koji se zapravo sastao samo sedam puta, i to kada se proglašavala neka svečana izjava. Između predstavnika Velike četvorice često je dolazilo do velikih suprotnosti i razmimoilaženja, osobito u svezi s proklamacijom američkog predsjednika Wilsona (23. IV. 1919.) talijanskom narodu, u kojoj je tražio da se Italija odrekne prezezanja prema Rijeci, zbog čega je talijanski predsjednik Orlando privremeno napustio rad konferencije. Zbog svega toga Versajski mirovni ugovori imali su obilježja nametnute volje sila pobjednica, a u svojim su konačnim odlukama nosili klicu budućih razdora između europskih i svjetskih zemalja.

<http://proleksis.lzmk.hr/50130/>

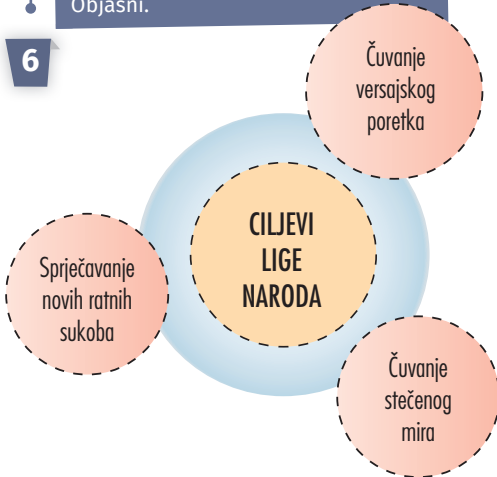
Tko su „velika četvorica”? Kako su se donosile odluke na Versajskoj mirovnoj konferenciji? Jesu li poražene države mogle utjecati na odluke donesene na Versajskoj konferenciji? Je li vladala sloga među „velikom četvoricom”?

LIGA (DRUŠTVO) NARODA

Ciljevi Lige naroda, grafički prikaz

Prouči ciljeve Lige naroda. Je li Liga naroda ispunila svoju zadaću? Objasni.

6

Prvo zasjedanje Lige naroda, 10. siječnja 1920.

Od svog osnutka pa do izbijanja Drugog svjetskog rata brojila je ukupno 63 zemlje članice.

Istraži gdje je održano prvo zasjedanje Lige naroda. Gdje je bilo sjedište Lige naroda?

7

Koji su bili glavni ciljevi Lige naroda? Navedi slabosti Lige naroda. Protumači kako su one utjecale na njezin rad. Razmisli u kakvom su odnosu početni uspjesi Lige naroda s nezainteresiranošću velikih sila za te konkretne probleme.

Na Versajskoj mirovnoj konferenciji 1919. godine osnovana je međunarodna organizacija nazvana **Liga (Društvo) naroda**. Njen **glavni cilj bio je očuvanje mira u svijetu**, a napad na jednu zemlju članicu trebao se smatrati napadom na sve. Bavila se i **gospodarskim pitanjima te problemima vezanim uz zdravstvo, trgovinu opijatima i uz moderno ropstvo**. Dvadesetih godina 20. stoljeća Liga naroda zabilježila je određene uspjehe. Spriječila je izbijanje nekih manjih ratnih sukoba i riješila pojedine pogranične sukobe. Međutim, ti uspjesi nisu proizlazili iz snage Lige naroda, već iz izostanka interesa velikih sila za te sukobe. Stoga se, unatoč tim početnim uspjesima, njezina slabost nije mogla dugo prikrivati. Jedan od razloga te slabosti ležao je u činjenici što ona **nije imala vlastitih oružanih snaga**, nego je sve probleme nastojala riješiti pregovorima te gospodarskim sankcijama. Uz to, Njemačka i SSSR bile su članice Lige tek jedno kraće vrijeme, a Velika Britanija i Francuska nisu dopuštale da odluke Lige budu protivne njihovim interesima. SAD nikada nije postao dijelom Lige iako je ona nastala po ideji američkog predsjednika Wilsona. U tridesetim godinama 20. stoljeća, usporedno sa sve agresivnijom politikom Njemačke, Italije i Japana, Liga naroda sve je više pokazivala svoju nemoć. Naposlijetku, s **početkom Drugog svjetskog rata prestala je postojati**.

THOMAS WOODROW WILSON

ČETRNAEST TOČKA

prava manjih naroda

pravedni mirovni ugovori

smanjenje naoružanja

Liga (Društvo) naroda

ISTRAŽI!

VERSAJSKA KONFERENCIJA

„velika četvorica“

Velika Britanija

SAD

Francuska

Italija

sporazum s Njemačkom

jedini krivac za rat
(Njemačka)

teritorijalni
gubitci

reparacije
(ratna odšteta)

razoružanje

PONOVIMO!

LIGA (DRUŠTVO) NARODA

1920.

očuvanje mira u svijetu

neučinkovita

Njemačka, Italija, Japan

revizionističke države

1. Na poveznici <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=13339> pročitaj svih 14 točaka predsjednika Wilsona. Izdvoji točke za koje smatraš da su u potpunosti ispunjene, one koje su djelomično ispunjene i one koje uopće nisu ispunjene. Svoje istraživanje uz argumentaciju

predstavi razredu. Možeš se poslužiti i tekstom na poveznici <https://povijest.hr/nadanasnjidan/wilson-iznio-14-tocaka-za-kraj-prvog-svjetskog-rata-1918/>.

2. Na poveznici <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=64364> dodatno prouči okolnosti pod kojima se odvijala Versajska konferencija. Kakve su bile odluke međunarodnog reparacijskog povjerenstva? Kako tumačiš sve te odluke?

ZNAM, MOGU, HOĆU!

- analizirati program Četrnaest točaka američkog predsjednika Thomasa Woodrowa Wilsona
- objasniti što je Versajska konferencija, a što versajski poredak
- navesti odluke Versajske konferencije
- navesti vodeće osobe Versajske konferencije
- objasniti razlog nezadovoljstva sporazumom i versajskim poretom
- opisati ulogu i nastanak Lige (Društva) naroda
- analizirati slabosti Lige naroda

RB str. 9. - 11.

PROJEKTNI ZADATAK

1. U suradnji s učenicima u razredu izradi umnu mapu u kojoj ćeš usporediti Ligu naroda i Organizaciju ujedinjenih naroda. U umnoj mapi navedi glavna tijela Lige naroda i Organizacije ujedinjenih naroda, središta obiju organizacija, njihove prednosti i nedostatke. Umnu mapu možeš izraditi na plakatu ili uz pomoć digitalnog alata *Coggle* (<https://coggle.it/>). Informacije za izradu umne mape pronađi na sljedećim poveznicama: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=36454> <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=63043>

Hrvatske zemlje u Kraljevstvu SHS

Država Srba, Hrvata i Slovenaca je ustavna, parlamentarna i nasljedna monarhija. Službeni je naziv države: Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Grb je Kraljevine Dvoglavi Bijeli Orao u poletu, na crvenom štitu. Vrh obje glave Dvoglavog Bijelog Orla stoji Kruna Kraljevine. Na prsima orla je štit, na kome su grbovi, srpski: bijeli križ na crvenom štitu sa po jednim ognjilom u svakom kraku; hrvatski: štit sa 25 polja crvenih i srebrnatih naizmjenice; slovenski: na plavome štitu tri zlatne šestokrake zvijezde. Ispod toga bijeli polumjesec. Državna je zastava plava, bijela, crvena, u vodoravnom položaju prema uspravnom koplju. Službeni jezik Kraljevine je srpsko-hrvatsko-slovenski.

Ustav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca – Vidovdanski Ustav, Odjeljak I, Opće odredbe, Član I, Član II i Član III (Beograd, 1921.)

L'ardito di Fiume

1

Gabriele D'Annunzio, riječki ardit
(*L'ardito di Fiume*)

Krajem 19. i početkom 20. stoljeća Gabriele D'Annunzio bio je najpopularniji talijanski pisac. Kao jedan od vodećih ljudi iredentističkog pokreta predvodio je skupinu ardita (jurišnika), paravojnu postrojbu s kojom je 1919. zauzeo Rijeku i proglasio Talijansku upravu za Kvarner.

Prisjeti se što je bio cilj iredentističkog pokreta. Istraži do kada je postojala Talijanska uprava za Kvarner. Saznaj je li međunarodna zajednica priznala tu upravu.

JADRANSKO PITANJE

Na završetku Prvog svjetskog rata talijanska vojska ušla je u dio hrvatskih područja koja su 1915. Italiji obećana tajnim Londonskim ugovorom. Osim Italiji, Londonskim ugovorom bili su također zajamčeni i teritorijalni dobitci za Srbiju i Crnu Goru (od rta Planka ili Ploče blizu Šibenika do rijeke Drima u Albaniji). Na mirovnoj konferenciji u Parizu Italija je nastojala i pravno osigurati stanje na terenu, ali to joj nije pošlo za rukom. Odlučeno je da se pronalaženje rješenja tzv. **Jadranskog pitanja** prepusti Italiji i novoutemeljenom Kraljevstvu SHS, nastalom 1. prosinca 1918. ujedinjenjem Države Slovenaca, Hrvata i Srba i Kraljevine Srbije. Dogovor je naposljetku postignut 1920. u talijanskom gradiću Rapallu nedaleko od Genove pa se stoga naziva **Rapalskim ugovorom**. Njime je Italiji prepuštena Istra bez Kastva i Krka, grad Zadar te otoci Lastovo, Cres, Lošinj i Palagruža, dok je Rijeka proglašena samostalnom državom. Međutim, talijanski **iredentisti** predvođeni pjesnikom i idejnim pretečom fašizma **Gabrieleom D'Annunzijem** umarširali su u grad i stavili ga pod talijansku upravu. Bio je to uvod u **Rimski sporazum** kojim je 1924. Rijeka i službeno pripala Italiji. Na svim pripojenim područjima Italija je odmah započela provoditi žestoku **talijanizaciju**. Talijanski jezik postao je službeni, na udaru su se našle hrvatske škole i druge institucije, a posebno javni djelatnici i učitelji. Položaj Hrvata pritisnutih političkim, nacionalnim pa i gospodarskim tlačenjem postao je nepodnošljiv.

Nabroji i na zemljovidu pokaži sva područja koja su Rapalskim ugovorom i Rimskim sporazumom pripala Italiji. Opiši novonastalu situaciju u njima. Opiši položaj grada Rijeke.